

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2021 (Haziran/June)

Yrd. Doç. Dr. Hacı Önen, *Taberî Tefsirinin Dirâyet Boyutu*

1. Basım, Ankara: Araştırma Yayınları, 2014, 212 sayfa.

Değerlendiren/Reviewed by

Kadir YILMAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim
Dalı

Graduate student, Pamukkale University, Faculty of Theology,
Department of Tafsir, Denizli/Turkey

kadrylmz7575@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8187-5970>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 14/12/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 11/06/2021

Yayın Tarihi/Date Published: 30/06/2021

Yrd. Doç. Dr. Hacı Önen, *Taberî Tefsirinin Dirâyet Boyutu*, 1. Basım, Ankara: Araştırma Yayınları, 2014, 212 sayfa.

Hacı Önen 1977 yılında Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde dünyaya geldi. 1997 yılında Diyarbakır İmam-Hatip Lisesi'nden, 2002 yılında Selçuk Üniversitesi'nden mezun oldu. 2004'te "*Kur'an'da Dünya Kavramı ve Dünyevîleşme*" adlı teziyle Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nü bitirdi. 2012'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "*Taberî Tefsirinde Dirâyet*" adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. Daha sonra bir süre imamahatıplık ve öğretmenlik yaptı. 2013 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olan Önen, halen burada görevini sürdürmektedir.

Tefsirler günümüzde genel itibariyle rivâyet tefsiri ve dirâyet tefsiri olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Ancak bu tasnifi *rivâyet ağırlıklı tefsirler* ve *dirâyet ağırlıklı tefsirler* olarak ifade etmek daha yerinde olacaktır. Çünkü bütün tefsirlerin az da olsa hem rivâyet hem de dirâyet yönü vardır. Nitekim dirâyet tefsiri olarak zikredilen tefsirlerde müfessirler, bir ayetin açıklamasını yaparken diğer ayetlerden, hadislerden veya tabiîn sözlerinden de faydalanırlar. Bu da o tefsirlerin rivâyet boyutunu gösterir. Aynı şekilde rivâyet tefsiri olarak değerlendirilen tefsirlerde, müfessirlerin en azından rivâyetleri kendi tercihlerine göre sıralamaları, o tefsirlerdeki dirâyet boyutuna işaret eder. Taberî'nin "*Câmi' u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*" adlı eseri de rivâyet ağırlıklı bir tefsir olmasının yanı sıra dirâyet özelliklerini de barındıran bir tefsirdir. Nitekim Taberî, ayetleri tefsir ederken rivâyetleri sıralamasının yanı sıra Arap dilinin özelliklerinden yararlanmış, kendi tercih ve görüşlerini de ortaya koymuştur. İlk üç dönemin tefsir anlayış ve geleneğini ortaya koyması (s. 7) hasebiyle Taberî Tefsiri yazıldığı ilk dönemlerden itibaren oldukça fazla rağbet görmüş ve üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların bazılarında Taberî'nin rey ve tercihlerine dair bir kısım bilgiler mevcut olmakla birlikte onun tefsirinin dirâyet boyutunu ele alan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Yazarımızın "*Taberî Tefsirinin Dirâyet Boyutu*" adlı eseriyle bu boşluğu doldurması çalışmanın önemini göstermektedir. Ayrıca yazarın ifadesiyle bu çalışmanın diğer araştırmalardan farkı, Taberî'nin Kur'an ayetlerine dair kendi anlama ve yorumlama çabasını incelemektir. Bu yönüyle eser, rivâyet-dirâyet ayırımından kaynaklanan sorunların çözümüne katkı sunma gayesi taşımaktadır (s. 17).

Çalışmada metot olarak kaynak tarama yöntemi kullanılmış ve bu alanda yapılmış çalışmalara müracaat edilmiştir. Bununla birlikte tasvir yöntemi ile Taberî'nin kendi görüş ve tercihleri ortaya koyulmuş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca bazı Arapça kelimelerin çeşitli ilim dalları açısından irdelenmesi maksadıyla tahlil yöntemine de başvurulmuştur.

Bu çalışma, Hacı Önen'in doktora tezinin kitap olarak basılmış halidir. Kitabın muhatap kitleleri daha çok akademik camia olsa da yazarın üslubunun genel olarak sade ve anlaşılır olması kitabın daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamaktadır. Eserin ana kaynakları arasında Taberî'nin "Câmi' u'l-beyân"ı, İsmail Cerrahoğlu'nun "Tefsir Tarihi", Zehebî'nin "et-Tefsir ve'l-müfessirun"u, Zerkeşî'nin "el-Burhan fi ulumi'l-Kur'an"ı ve Muhsin Demirci'nin "Tefsir Tarihi" sayılabilir.

Yazar, kitaba kısa bir 'ÖNSÖZ' ile başlamıştır. Bu kısımda Taberî'nin "Câmi' u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-ğur'ân" adlı tefsirinin rivâyet ağırlıklı bir tefsir olduğunu, ancak bu tefsirin dirâyet boyutunun da göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmiştir (s.7). 'ÖNSÖZ' den sonra 'GİRİŞ' kısmına geçen yazar, bu kısmı kendi içerisinde 'A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ', 'B. ARAŞTIRMANIN METODU', 'C. TABERÎ'NİN İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ' ve 'D. TABERÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM' olmak üzere dört ayrı başlık altında ele almıştır. Yazarın, 'A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ' başlığı altında Taberî Tefsiri üzerine yapılan bazı önemli çalışmaları kronolojik olarak zikretmesi ve bu çalışmaları kısaca tanıtmayı, bu alanda çalışma yapacak kimselere yol göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca burada hem yerli hem de yabancı çalışmalara yer vermesi ve kitabını yazarken bu kaynaklardan faydalanması esere ayrı bir zenginlik katmıştır.

Kitap 'ÖNSÖZ' ve 'GİRİŞ' kısımları haricinde dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan 'TEFSİRDE RİVÂYET-DİRÂYET FARKLILAŞMASI' bölümü 'Tefsirde Rivâyet-Dirâyet Ayrımı', 'Rivâyet ve Dirâyet Açısından Taberî Tefsiri', 'Re'y Tefsiri Konusundaki İhtilaflar' ve 'Taberî'ye göre Te'vil ve Tefsir Kavramları' olmak üzere dört kısım ve bu dört kısmın alt başlıklarından meydana gelmektedir.

İkinci bölüm, kitaba da ismi verilen 'TABERÎ TEFSİRİNİN DİRÂYET BOYUTU' bölümüdür. Bu bölüm üç kısımda ele alınmıştır. Birinci kısım olan 'Dirâyetin Teorisi' başlığı altında Taberî Tefsirinin dirâyet boyutunu teşkil eden konular incelenmiştir. Bu kısmın alt başlıklarından biri de 'Tercih Teorisi'dir. Burada yazar, Taberî'nin belli ölçütlere dayanarak tercihlerde bulunduğu ifade etmiştir. Bu ölçütler sırasıyla Kur'an, sünnet, icma, kıyas, akli delalet, zahir, umum, Arap dili, ayetin muhatabı, ayetin siyaki, tarihî gerçekler ve tabiî gerçekler şeklindedir (s. 67). İkinci kısımda 'Tefsirin Dirâyet Kaynakları' başlığıyla Taberî'nin dirâyet teorisi ve kaynakları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Taberî Tefsirindeki dirâyet uygulamalarının somut bir şekilde gösterilebilmesi için üçüncü kısımda 'Tefsirin Dirâyet Pratiği' başlığıyla Taberî Tefsirinin dirâyet boyutu, Râzi Tefsiri ile kıyaslanmıştır.

'TABERÎ TEFSİRİNDE KUR'AN'IN KELİME YAPISINA İLİŞKİN İHTİLAFLAR' ismi verilen üçüncü bölüm altında 'Yedi Harf', Kırâatler', 'Kur'an'da Yabancı Kelime Meselesi' ve 'el-Hurufu'l-Mukattaa' konuları ayrı

kısımlar halinde ele alınmıştır. Zikredilen bu dört kısımda, öncelikle kavramların ve meselelerin açıklaması yapıp verilen meseleler hakkındaki genel görüşler ortaya koyulduktan sonra Taberî'nin bu meseleleri nasıl değerlendirdiği üzerinde durulmuştur.

Dördüncü ve son bölüm olan 'TABERÎ'NİN ÜZERİNDE DURDUĞU KUR'AN İLİMLERİ VE USÛL KONULARI' bölümü 'Kur'an İlimleri ('Ulûmu'l-Kur'an)' ve 'Taberî Tefsirinde Usûl Konuları' şeklinde iki kısma ayrılmıştır. 'Kur'an İlimleri ('Ulûmu'l-Kur'an)' kısmı; 'Nâsîh ve Mensuh', 'Muhkem ve Müteşabih', 'Nüzûl Sebepleri (Esbâbu'n-Nuzûl)', 'İcâzu'l-Kur'an' ve 'Meseller (Emsâlu'l-Kur'an)' alt başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. 'Taberî Tefsirinde Usûl Konuları' kısmında ise usûl konularından 'Zâhir', 'Umûm-Husus' ve 'Siyak-Sibak' konuları üzerinde durulmuştur.

Yazar, kitabını bu dört ana bölümü ayırıp inceledikten sonra elde ettiği çıkarımlarını özet bir şekilde 'SONUÇ' kısmında ifade etmiştir. Bu kısımda genel hatlarıyla Taberî'nin birçok ilme vakıf çok yönlü kişiliğinden, tefsirleri mutlak anlamda rivâyet-dirâyet olarak ayırmanın mümkün olmadığından, Taberî'nin tefsirinin mukaddimesindeki üçlü taksimatın, onun tefsir anlayışını özetler nitelikte olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Taberî'nin dilsel tahlillere verdiği öneme, ayetlerin anlamlarını tespit için şiirlerden faydalanmasına ve dirâyet tefsiri yaparken sarf ve nahiv ilimlerinden istifade etmesine değinmiştir. Bunlarla birlikte Taberî'nin fıkıh, kelam, kıraat, yedi harf, nüzûl sebepleri, nesh vs. konulara dair tercihlerde bulunduğunu belirtmiştir.

'SONUÇ' kısmından sonra 'EK' bölümünde Taberî'nin, tefsirinde tahlil etmiş olduğu 464 kelime, harf sırasına göre tablo haline getirilerek okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Bu tablonun çalışmaya ilave edilmesi oldukça faydalıdır. Nitekim yazarın da ifadesiyle Taberî'nin birçok kelimeyi tahlil etmesi bu tabloyu ihtiyaç haline getirmiştir (s. 18).

Bu çalışmanın, Taberî Tefsirinin dirâyet boyutunu ortaya koyan müstakil bir çalışma olması onun önemini göstermektedir. Yazarın konuyu belâgat, şiirle istişhad, yedi harf, kıraat, hurufu mukaatta, nesh, sebebi nüzûl gibi çeşitli yönlerden ele alarak incelemesi ve yerli ve yabancı kaynaklardan istifade etmesi çalışmaya ayrı bir zenginlik katmıştır. Kitap, bir doktora tezi olmasına rağmen açık ve akıcı bir üslûp ile yazılmış olmasından dolayı okuyucuyu çok fazla yormamaktadır. Bununla birlikte kitap hakkında bazı eleştirilerin yapılması yerinde olacaktır. Çalışmada birçok yerde bilgi tekrarı vardır. Özellikle Taberî'nin tefsiri üçe ayırmasıyla ilgili olan 'Taberî, mukaddimesinde tefsiri üç kısma ayırmaktadır: Sadece Allah'ın bildiği tefsir, Hz. Peygamber'in beyanıyla bilinen tefsir, ehl-i lisanın bildiği tefsir.' kısım bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla sayfa 7, 32, 42, 53 ve 55 olmak üzere beş defa tekrar edilmiştir. Birinci bölümün üçüncü kısmı olan 'Re'y Tefsiri Konusundaki İhtilaflar' başlığı altında üst üste

üç kere *re'y ile Kur'an'ı tefsir etmenin caiz olup olmaması hususunda âlimlerin ihtilaf ettiğini* söylenmiştir (s. 40). Bir diğer bilgi tekrarı da şudur: *'Taberî'ye göre yedi harfe dayalı ihtilaflı okumalar, lafızların müteradif okumaları anlamındadır. Bu okuyuştaki değişiklikler, hükmün ihtilafını gerektiren değişiklikler değildir. Taberî, gel anlamına gelen helumme ve tea'le kelimelerini örnek verir.'* (s. 111 ve 112 de aynı bilgi verilmiş). Bunların dışında da başka bilgi tekrarları mevcuttur. Biz bu kadarını vermekle yetineceğiz.

Kitabın birinci bölümünün son kısmı olan *'Taberî'ye göre Te'vil ve Tefsir Kavramları'* kısmında, on sayfa boyunca uzun uzadıya *te'vil ve tefsir* kavramları anlatılmış ancak bu kavramların dirâyet boyutuyla ilişkisi kurulmamıştır (s 43-54). Bu da kitapta tamamlanması gereken bir yön olarak gözükmektedir.

Kitapta çok sayıda eksik ya da yanlış yazım yapılmış olması da eleştirilmesi gereken konulardan biridir. Bunlara örnek vermek gerekirse *'dörtlü'* yerine *'dörlü'* (s. 71), *'çekinme'* yerine *'çeminme'* (s. 73), *'saptırır'* yerine *'saptırı'* (s. 87), *'tabiin'* yerine *'tabiib'* (s. 98), *'belirttikten'* yerine *'belirttikten'* (s. 104), *'ihtilaflarını'* yerine *'ihilaflarını'* (s. 117), *'caizdir'* yerine *'caizidir'* (s. 137), *'süresinin'* yerine *'süresinin'* (s. 149), *'toprağı'* yerine *'Toprağı'* (s. 167), *'adına'* yerine *'adana'* (s. 178), *'tahlilleri de'* yerine *'tahlilleri da'* (s. 193) gibi çok sayıda yanlış veya eksik yazım vardır. Bu anlamda kitap tekrar gözden geçirilerek yanlışlar düzeltilmelidir.

Kitapta geçen *'Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Taberî dilsel yapıları da bir tercih ölçütü olarak kullanır. Taberî tefsirinin dirayet kaynaklarını incelerken bu konuyu ele alacağımız için bu konuyu gerekli yerlerde ele alacağız.'* (s. 70), *'Çünkü bu kitapta amacımız Kur'an âyetlerinin kırâat vecihlerini değil, te'vil vecihlerini açıklamaktadır'* (s. 116), *'Felek yıldızların, üzerinde döndüğü cisimlerdir.'* (s. 104), *'Bu ilimler aynı zamanda Kur'an tefsiriyle ilgili de ilgilidir.'* (s. 141), *'Allah, Rasûlullahı bunların öldürme veya çaprazlama el ve ayaklarını kesme konusunda muhayyer bıraktı'* (s. 158), *'Enesten rivâyet edildiğine göre "U'kl kabilesinden sekiz kişi Rasûlullah'a geldiler ve Müslüman olup Medine'ye geldiler.'* (s. 159), *'Rasûlullah onların arkasından bir grubu gönderdi. Onları getirildiler.'* (s. 159) gibi bozuk cümlelerin de tashihi yapılmalıdır.

Çokça dikkat çeken ve zaman zaman anlamı güçleştiren bir mesele de Arapça kelimelerin yazımıyla ilgilidir. Nitekim eserde geçen bazı Arapça ifadeler italik olarak yazılırken bazıları düz bir yazı stiliyle verilmiştir. Örneğin ikinci bölümün son kısmı olan *'Tefsirin Dirayet Pratiği'* kısmının alt başlıklarından *'Cümle Tahlilleri'* bölümünde aynı paragrafta geçen *"ellezi"* kelimesi ilk olarak *ellezi* şeklinde italik olarak yazılmışken daha sonra *'ellezi'* şeklinde düz yazılmıştır (s. 86). Benzer şekilde aynı sayfada yer almalarına rağmen *'ahiret'*, *'dar'* ve *'iştera'* kelimeleri düz bir şekilde yazılmışken *'işterev'* ve *'tebdil'* kelimeleri italik olarak yazılmıştır (s. 81). Kitapta buna benzer daha birçok

örnek verilebilir. Ancak maksadın hasıl olduğu kanaatinde olduğumuz için bu kadarıyla yetiniyoruz.

Zikrettiđimiz hususların dikkate alınarak gerekli tashihlerin yapılmasıyla eserin daha anlaşılır, kullanışlı ve faydalı olacağını düşünüyüyoruz. Bununla birlikte Taberî'nin dirâyet boyutunu çeşitli yönleriyle ortaya koyan bu eseri, konuyla ilgili araştırma ve inceleme yapacak olan kimselerin başvurabilecekleri bir çalışma olarak tavsiye ediyoruz.